



Akmaljon AXMEDOV,
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: akmal0086ahmedov@gmail.com

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent A.Aliyev taqrizi asosida

KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA-BO'LAJAK PSIXOLOGNING KASBIY MAHORATINING ASOSIDIR.

Annotatsiya

Ushbu maqolada bo'lajak psixologlarni tayorlashda kommunikativ kompetentlikning o'rni va ahamiyati, shuningdek mazmun va mohiyati tahlil qilinadi. Kommunikativ kompetensiya psixologning zaruriy kasbiy sifatlaridan biridir. Ayni paytda konsensus yo'q. Ushbu kommunikativ kompetentlikni tushinishda ko'plab talqinlar mavjud va yagona yondashuv yo'q. Ilmiy tadqiqotlarga asoslanib, ilmiy jihatdan o'xshashliklarni aniqlanadi. Ushbu kommunikativ kompetensiyaga berilgan ta'riflar va eng keng tarqalgan komponentlari maqolada keltirilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, psixolog, muloqot qobiliyatlari, kommunikativ bilimlar, muloqot qobiliyatlari.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ-ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА.

Аннотация

в данной статье анализируется роль и значение коммуникативной компетентности в подготовке будущих психологов, а также содержание и сущность. Коммуникативная компетентность является одним из необходимых профессиональных качеств психолога. На данный момент единого мнения нет. Существует множество интерпретаций в понимании этой коммуникативной компетентности, и нет единого подхода. Основываясь на научных исследованиях, с научной точки зрения выявляются сходства. Определения и наиболее распространенные компоненты, которые даются этой коммуникативной компетентности, приведены в статье.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, психолог, коммуникативные навыки, коммуникативные знания, коммуникативные навыки.

COMMUNICATIVE COMPETENCE IS THE BASIS OF PROFESSIONAL SKILLS OF A FUTURE PSYCHOLOGIST

Annotation

This article analyzes the role and significance of communicative competence in the training of future psychologists, as well as the content and essence. Communicative competence is one of the necessary professional qualities of a psychologist. There is no consensus at the moment. There are many interpretations in understanding this communicative competence, and there is no single approach. Based on scientific research, similarities are identified scientifically. The definitions and most common components given to this communicative competence are given in the article.

Key words: communicative competence, psychology, communication skills, communication knowledge, communication skills.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda tez-tez o'zgarib turadigan sharoitlarida psixolog uchun faqat bitta professional kompetensiyaga ega bo'lish etarli emas, kommunikativ kompetensiya samarali kasbiy va shaxsiy o'zini o'zi anglash uchun zarurdir. Kommunikativ kompetensiya psixologning har qanday kasbiy vazifalariga hamroh bo'ladi. Kommunikativ kompetensiyaning yo'qligi yoki rivojlanishining past darajasi muvaffaqiyatsizlik holatlarining ko'payishiga olib keladi, kasbdan qoniqishni kamaytiradi va kasbiy motivatsiyani yo'q qiladi. Ushbu maqolada biz ilmiy adabiy manbalarda kommunikativ kompetensiya fenomenining ta'riflarini ko'rib chiqamiz va tahlil qilamiz.

Kommunikativ kompetensiyaning ilmiy ta'riflari ko'plab talqinlarga ega, ammo tadqiqotga yagona yondashuv yo'q, ammo ba'zi ta'riflarda mualliflar fikrlarining o'xshashligini aniqlash mumkin

Quyida bir guruh ilmiy mualliflar ta'riflarni ayrimlarini tahliliy ko'rib chiqamiz, ushbu olimlar tomonidan kommunikativ kompetentlikka insonning muloqot qilish qobiliyati sifatida ta'rif beriladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Kommunikativ kompetentlikni birinchi marta A.A. Bodalev o'z ilmiy ishlarida talqin etadi. U kommunikativ kompetensiyani - suhbatdosh bilan samarali muloqot qilish qobiliyati, bilim va

ko'nikmalar natijasi sifatida ta'rif beradi [1].

Shunga o'xshash ta'riflar L.D. Stolyarenko va Yu.M. Jukov kommunikativ kompetensiyani muloqot qobiliyati va suhbatdoshlar bilan o'zaro munosabatlarda tashkil eta olish sifatida ta'rif beriladi [2, 3].

M.N. Vyatyutnev o'z ta'rifida kompetensiyaga shaxslararo turli o'zaro munosabatlarni o'rnatish va muloqot qilish qobiliyati ekanligi tushuntiriladi. Shuningdek olimning fikricha kommunikativ kompetensiya muloqot davrida, muloqotdan oldin, shuningdek, umumiy moslashish jarayonida suhbat davomida paydo bo'ladi deb tushuntiradi [4].

E. Yu. Genius kommunikativ kompetensiyani vaziyatni tushinish qobiliyati sifatida tavsiflaydi, uning rivojlanishining prognozini, psixologik to'siqlarni engish qobiliyatini va kommunikativ ta'sirning maxsus tamoyillarini qo'llash deb qaraydi [5].

Ilmiy tadqiqotimiz davomida ayrim mualliflar tomonidan Kommunikativ kompetensiya kommunikativ vazifalarni hal qilishi: aloqa maqsadlarini tushinish, vaziyatni to'g'ri baholashi, taxminlarni hisobga olish va aloqa hamkorlarining aloqa texnikasi, aloqa strategiyalaridan foydalanish vaziyatlarga mos kelishi, o'z nutqiy xulq-atvoridagi mazmunli o'zgarishlarni ma'lum bir mahorat deb tushinishadi [6].

Kommunikativ kompetensiya atamasi M.A. Xazanova ta'rificha mahoratga ega suhbatdoshning xatti-harakatlarining bashoratli modelini yaratish orqali muloqot jarayonini tushunish; shaxsiy xususiyatlarini anglash sifatida ta'riflanadi.

V.N. Kunitsyna kompetensiyani chuqur muloqot qobiliyatlariga ega bo'lish, rivojlantirish ilgari noma'lum bo'lgan ijtimoiy vaziyatlarda tegishli ko'nikmalar, muloqotda o'zini tutish qobiliyati sifatida tushuniladi [7].

O'rganishlarimizda ba'zi tadqiqotchilar va mualliflar kommunikativ kompetensiyani bilim va tizim sifatida ko'rib chiqadilar.

Shunday qilib, E.V. Sidorenko kommunikativ kompetensiyani faol tinglash qobiliyati, suhbatdoshni tushunish qobiliyati, tartibga solish qobiliyati muloqot paytida hissiy stress, kommunikativ bilim, muvaffaqiyatli muloqot, jamiyatda yashovchi barcha odamlarga ega bo'lgan muloqot qobiliyatlari deb ta'riflaydi [8].

Y.M. Kuzmina va V.M. Sokolov shaxsning kommunikativ qobiliyatini "Integral xususiyat, shu jumladan bilimlar, qobiliyatlar va ko'nikmalarning yaxlit to'plami og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalari sohasi va shaxslararo o'zaro ta'sir qonunlari va muloqot qilish imkonini beruvchi va erishishga hissa qo'shadigan sub'ektning shaxsiy fazilatlarini o'zaro tushunish va aloqa muammolarini samarali hal qilish" belgilaydi [9].

O.M. Kazartsevaning fikricha, kommunikativ kompetensiya bilim, ko'nikma va nutqiy xatti-harakatlar va suhbatdoshni tushunish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar deb tushuntiradi [10].

Muhokama va natijalar. Kommunikativ kompetensiya fenomenining yaxlit tahlilini I.N. Zotova ishlarda topish mumkin. Uning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetensiya aloqa kompetensiyasi, ta'lim elementlardan iborat: hissiy-motivatsion, xulq-atvor va kognitiv elementlar den ta'riflaydi [11].

-Hissiy-motivatsion element ijobiy aloqalarga bo'lgan ehtiyojda o'zini namoyon qiladi, kompetensiyani rivojlantirish motivlarida, "muvaffaqiyatli sherik bo'lish" semantik munosabatlarida o'zaro ta'sirlar, shuningdek, aloqa qadriyatlarini va maqsadlarini;

-Kognitiv komponent quyidagilarni o'z ichiga oladi: munosabatlar va ma'lum narsa va hodisalar haqidagi bilimlar sohasi muloqotda olingan psixologik bilimlar, suhbatdoshning ichki qiyofasi, shaxsiy xususiyatlar; kommunikativ shaxsiy resurslarni tashkil etuvchi ijtimoiy-pertseptiv qobiliyatlar;

-Xulq-atvor komponenti shaxslararo o'zaro ta'sirning sub'ektiv modelidir va shuningdek, kommunikativ xatti-harakatni individual kuzatish [11]

O.Yu. Shubkina o'z tadqiqotida kommunikativ kompetensiyaning to'rtta komponentini belgilaydi, masalan :

-muloqotning motivatsion-qiyamatli komponenti madaniyatlararo munosabatidir faoliyatni davom ettirish istagida ifodalangan professional muloqot kommunikativ kasbiy faoliyatidir;

-muloqotning kognitiv komponenti - til, tushunish va bilishni ifodalaydi shaxslararo kommunikativ hodisalarni bashorat qilish, sotsiologik bilimlar, professional aloqa muammolarini hal qilish uchun ijtimoiy-madaniy tabiat, mavjudligi rivojlangan ijtimoiy intellekt;

-muloqotning faoliyat komponenti - mutaxassisni tahlil qilish va baholash kommunikativ vaziyat, muloqot maqsadlarini belgilash, kommunikativ tanlash strategiyalar va aloqa taktikasini tashkil etish, aloqa muammolarini hal qilish usullarini o'zlashtirish, vazifalarni amalga oshirishga intilayotgan sub'ekt sifatida kommunikativ faoliyatga kiritish aloqa rejasi, professional muloqot tajribasini boyitish;

-muloqotning reflektiv-baholovchi komponenti - tahlilda namoyon bo'ladi o'z kasbiy kommunikativ

harakatining samaradorligini baholash asosida erishilgan kommunikativ maqsadlar haqida fikr yuritish, o'zini yaxshilash yo'llarini tushunish professional aloqalardir [12].

Boshqa tadqiqotchilarning ishlarida kommunikativ kompetensiyaning quyidagi tarkibiy qismlari ko'rib chiqilad Shunday qilib, V.A. Labunskaya kompetensiyaning uchta elementini aniqlaydi:

1. Suhbatdoshni to'g'ri idrok etish;

2. Muloqotning og'zaki bo'lmagan shakllarini

rivojlantirish;

3. Rivojlangan og'zaki va yozma nutq [13].

O'z navbatida, Yu.N. Emelyanov kontseptsiyaning sifat xususiyatlariga e'tibor qaratadi, malakali kommunikator quyidagi fazilatlariga ega deb hisoblaydi

- mustaqil ravishda turli ijtimoiy rollarni o'z zimmasiga olish va bajarish qobiliyati;

- turli xil o'zaro ta'sir holatlariga moslashish qobiliyati;

- og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalaridan samarali foydalanish qobiliyati;

- faol va faol jarayonda "shaxslararo makon" yaratish qobiliyati suhbatdoshlar bilan bog'lanish va bu joyni boshqarish;

- o'z ehtiyojlari va qadriyat yo'nalishlarini bilish;

- odamlar bilan ishlashning turli usullarini egallash;

- sezgi qobiliyati [14].

L.A. Petrovskaya. kommunikatsiyaning barcha turlari bo'yicha kompetensiya mavjudligini ta'kidlaydi sheriklik o'xshashlikning uchta darajasiga erishish - kommunikativ, interaktiv va idrok etuvchi. Binobarin, muloqotda turli kompetensiya turlari haqida gapirish mumkin.

S.A. Ezova. kommunikativ kompetensiyaga shaxsning bilim, ko'nikma, shaxsiy fazilatlarini qo'llash qobiliyati kiradi, deb hisoblaydi: Jumladan

a) an'anaviy va virtual o'zaro ta'sir orqali muloqot mazmunida;

b) o'zaro munosabatlarni tashkil etishda;

v) harakat yo'nalishini tanlashda

d) suhbatdosh bilan muloqot tashkil etish shakllarida.

Ezova S.A., boshqa ko'plab mualliflar kabi, kommunikativ kompetensiya bu asosiy muloqot qobiliyatlaridir deb hisoblaydi [15].

O.V. Kryuchkova kommunikativ kompetensiya insonning odamlar bilan muloqotida namoyon bo'ladigan va imkon beradigan muloqot qobiliyatlarini natijasida muayyan maqsadlarga erishish deb quyidagicha tushuntiradi:

1. Muloqotni to'g'ri idrok etish va erishish ehtimolini baholash qobiliyati va uning maqsadlari.

2. Odamlarni to'g'ri tushunish va baholash qobiliyati.

3. Muloqot vositalari va usullarini shunday tanlash qobiliyati ular vaziyatga, hamkorlarga va berilgan vazifalarga mos keladi.

4. Hamkorlarning individual xususiyatlariga moslashish, tanlash qobiliyati ular bilan og'zaki va og'zaki bo'lmagan darajada muloqot qilishning adekvat vositalari.

5. Odamlarning ruhiy holatiga ta'sir qilish qobiliyati.

6. Odamlarning kommunikativ xatti-harakatlarini o'zgartirish qobiliyati.

7. Odamlar bilan yaxshi munosabatlarni saqlash qobiliyati.

8. Odamlarda o'zi haqida ijobiy taassurot qoldirish qobiliyati

E.V. Sidorenko kommunikativ kompetentlikni turli talqinlarini tahlil qilib, shunday xulosaga keladi: Ushbu kommunikativ kompetentlik juda xilma-xil tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

-kommunikativ bilim;

- aloqa maxorati;

- kommunikativ vazifalarga o'xshash va ular uchun etarli bo'lgan muloqot qobiliyatlari yechimlar [8]

Xulosa. Shunday qilib, zarur bo'lgan "kommunikativ kompetentsiya" tushunchasi bo'lajak psixologning professional sifati ko'plab talqinlarga ega. Mualliflar tomonidan kommunikativ kompetentsiya - turli vaziyatlarni to'g'ri tushunish qobiliyati o'zaro muloqot, aloqalari (A.A. Bodalev, L.D. Stolyarenko, Y.M. Jukov, M.N. Vyatyutnev, E.Yu. Genieva); muammolarni hal qilish qobiliyati (M.A. Xazanova,

L.A. Petrovskaya, V.N. Kunitsyna); bilim, qobiliyat va malakalar tizimi (E.V. Sidorenko, O.M. Kazartseva) sifatida ta'riflanadi

Ilmiy tadqiqot ishini tahlil qilish natijasida ilmiy ta'riflardan va ilmiy tadqiqot mavzusining tuzilishi haqidagi ko'plab tushunchalardan biz farqlashimiz mumkinki eng keng tarqalgan komponentlar sifatida: muloqot qobiliyatlari, bilim va ko'nikmalar bo'lajak psixologlarda shakllinishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Бодалев А.А. Психология общения: Избранные психологические труды. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2002. 256 с.
2. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. Социальная психология. Москва: Кнорус, 2016. 332 с.
3. Жуков Ю.М., Петровская Л.А. Проблема диагностики социально-перцептивной компетентности (в педагогическом общении). Москва: Просвещение, 2004.
4. Вяютнев М. Н. Понятие языковой компетенции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков // Иностранные языки в школе. 1975. № 6. С. 55-64.
5. Гениева Е.Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации. Москва: Рос.полит. энциклопедия, 2005. 208 с.
6. Петровская Л.А. Развитие компетентного общения как одно из направлений оказания психологической помощи. Введение в практическую социальную психологию / под ред. Ю. М. Жукова, О. В. Соловьевой. Москва: Смысл, 1999. С. 150-166.
7. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. СПб.: Питер, 2001. 544 с.
8. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. СПб.: Речь, 2004. С. 73.
9. Кузьмина Е. М., Соколов В. М. Формирование коммуникативной компетентности студентов вуза: монография. Н. Новгород: ВГИПУ, 2007. С. 48.
10. Казарцева О.М. Культура речевого общения: Теория и практика обучения. Москва: Флинтаука, 1999. 183 с.
11. Ротова И.Н. Коммуникативная компетентность как аспект социализации личности студента в условиях информатизации общества. Актуальные социально-психологические проблемы развития личности в образовательном пространстве XXI века. Кисловодск, 2006. С. 109.
12. Шубкина О. Ю. Формирование коммуникативной компетентности студентов технических направлений подготовки: автореферат дис. кандидата пед. наук. Красноярск, 2016. 24 с.
13. Лабунская В.А., Менджерицкая Ю.А., Бреус Е.Ю. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 288с.
14. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности. СПб.: Речь, 2001.
15. Езова С.А. Коммуникативная компетенция // Научные и технические библиотеки. 2008. № 4. С. 34 - 39.